

Giriş

Rahatsız Edici Düşünceler Seçkisi

Luca Nicoli

İtiraf edin siz inananlar, biraz da
zihinlerinizi dinlendiren bir mola görevi
gördükleri için seviyorsunuz inançlarınızı.

ANTONIO FOGAZZARO

“Divanı hâlâ kullanıyor musunuz yahu?”

“Birlikte çalışmaya ne dersin? Sen hastalara sorunlarının nereden kaynaklandığını açıklarsın, ben de danışmanlık hizmeti veririm.”

“Doktor Bey, benim bugünden söz etmem gerek, yoksa siz yalnızca geçmişle mi ilgileniyorsunuz?”

Her geçen gün işte ve arkadaşarımla olduğumda fark ediyorum ki, psikanaliz günümüzde biraz *eski moda* zihinsel bir hobi gibi, geçmişe özlem duyanların yaşamları hiçbir şey olmamışcasına akıp giderken kendilerini şımartmak (ya da içlerini dökmek) için yıllarca sürdürdükleri bir şıklık gibi görülüyor.

Büyük bir tutkuyla sevdiğim, uğruna yıllarca çalıştığım, emek ve para harcadığım bu disiplin üzerinde artık baskı oluşturan bu ağır önyargılar, bir yanılla moda yaklaşımlara ayak uydurma kaygısıyla bir yana bırakılmış klasik kurumlara yönelik tahammülsüzlükten kaynaklanıyor elbette, ama psikanaliz dünyasının da süttten çıkmış ak kaşık olduğu söylenemez.

Özellikle burjuva sınıfından son derece namuslu kadınların cinsel dürtülerini dile getirmeleri nedeniyle kültürel bir skandal olarak doğan disiplinimiz, diktatörlüğe dönüşen pek çok devrim gibi, zaman içinde yenilikçi gücünü sürdürmekte zorlandı. Pek çok analist psikanalizin evrilmesine fırsat tanımaktansa, ruhunu kaybedeceğinden korkarak sıkı bir kalıba hapsedilmesini göze almayı

yeğledi. Bunun sonucunda da zavallı hastası içindeki fırtınaları gözyaşlarına dökerken koltuğunda çıt çıkarmadan oturan, hatta uyuklayan analisti –ama haklı ama haksız yere– alaya alan karikatürler çıktı ortaya.

Bu sırada, uluslararası psikanaliz akımı çok yol aldı. Ergenler ve çocuklarla yürütülen çalışmalar, daha doğrudan ve ilişkiye daha açık yeni yaklaşımların geliştirilmesine fırsat verirken, daha ağır patolojik olgularla yapılan çalışmalar da analistleri alet çantalarının içeriğini yeniden gözden geçirmeye ve genişletmeye zorladı.

İçerik ve üslupla ilgili ağır ilerleyen bu kültürel devrimin, meslek camiasının dışında yeterince yayılmamış olması beni müthiş üzüyor. Bunun nedeni, Freud gibi her şeye karışan bir babanın gölgesinden kurtulmanın çocukları açısından zorluğu veya analistlerin medyada yer alarak ya da daha geniş kitlelere hitap edecek nitelikte yazılar yazarak kavramlarını gereğinden fazla yalınlaştırmaktan korkmaları olabilir. Sonuçta pek çoklarının gözünde psikanalizin üstü toz tutmuş bir saçmalık olduğu bir gerçek.

Peki kendi içlerine gitmek isteyen ve bu yolda çok da korkmadan ilerlemelerini sağlayacak birini bulmayı umut eden meraklı insanlar ne olacak? Ya da şu aralar pek geçerli olan bilişsel-davranışçı uygulamalara başvurmak zorunda kalmadan düşleri dinlemek ve karşısındakini kucaklamak isteyen bugünün ve yarının genç analistleri?

Eğitim ve analiz masraflarını karşılayabilmek için geceleri barlarda çalışan, garsonluk yapan ve haftada ancak birkaç saat terapist gömleğini giyen sağlık ya da üniversite çalışanlarını düşünüyorum. Meslekten olmayanların anlamakta zorlanacağı bir tutkuyla yanıp tutuşan, terapiye başlayıp sonra bir anda gelmeyi bırakan hastalarla özelde çalışan (ve hastalar gelmeyi kestiklerinde ne hata yaptım diye düşünerek içi karalar bağlayan) uzmanlar ne olacak?

Bu kitap işte bu düşe kapılanlara seslenmek için ortaya çıktı.

Biraz rehber, biraz da afacan bir elkitabı tadında olan bu kitap, aynı zamanda büyük bir analistin ofisine açılan bir pencere niteliğinde. Bizler içeride olup bitenin görünmez izleyicileri olacağız.

Antonino Ferro'nun, genç bir analist ile tanınmış bir ustanın, çağdaş psikanalizin meraklılarınca kullanımı ve tüketimi üzerine

bir söyleşi yapma düşüncesini kabul edince penceredeki ilk izleyici ben oldum.

Açıkçası neyle karşılaşacağımı hiç bilmiyordum. Elimde not defteriyle bir ay boyunca soracağım soruları düşünüp araştırdım. Hastalara sordum; sokakta karşılaştığım kişilere, meslektaşlarıma sordum. Bazı sorular artık beylik olmuştu, kendi kendime öyle çok yinelemiştim ki, artık dile dökülmeseler de anlaşılır hale gelmiş, neredeyse birer mantraya dönüşmüşlerdi. Hasta kaybetmemenin sırrı nedir? Yorumun dışbükeyliğinden, hastayla uyum sağlamanın içbükeyliğine zorlu geçiş nasıl halledilir? Ve tabii her genç analistin aklındaki sorular: Hastanın çeşitli yönleri karşısında nasıl ve ne kadar yansız olunmalı? Divana ne zaman geçilmeli? Kaç seans yapmalı? Peki ya ücret?

Ötesi Antonino Ferro'nun ofisinde, konuştuğumuz ortaya çıkan çağrışımlar ve kurduğumuz bağlarla oluştu: Kuramdan tekniğe, yansıtımlı özdeşleşmeden dönüşümlere, iyileşme sürecinde *insight*'ın [içgörünün] önemine ve analitik alandaki karakterlerin seçimine kadar uzanan bir söyleşi yaptık.

Antonino Ferro'nun yarattığı analitik alan kavramı, psikanaliz kuramı açısından olağanüstü bir yeniliktir. Ferro, Wilfred Bion'un izinden giderek analiz uğraşının odağını, Freudcu modelin öngördüğü şekilde bilinçdışı içeriklerin ortaya çıkarılmasından, gerçekliğin sürekli bir biçimde bizi tabi tuttuğu duyusal öğeler üzerinde bilinçdışı ve şiirsel bir uğraşı yetisi olarak ele alınan düşünceleri düşünme aygıtının* gelişimine kaydırır.

İleride göreceğimiz gibi, Ferro'nun çalışması ortak öyküler geliştirmek üzerine kuruludur; iyileştiren öyküler geliştirmek üzerine. Analizin iki öznesi, artık birbiriyle ilişkileri bağlamında iki ayrı kimlik olarak değil, bu ilişkisel alanda iç içe geçerek her seferinde farklı senaryolara can veren iki dünya olarak ele alınır. Ferro'nun psikanaliz yaklaşımı, kurulan ilişkinin suskun yanlarını anlatı aracılığıyla görünür kılmaya yöneliktir. Hastanın baskılanmış

* Düşünceleri düşünme aygıtı: Bion geliştirdiği düşünme kuramında anne-bebek çiftinin bebeğin düşünme aygıtını harekete geçirdiğini söyler. Bebeğin "düşünceleri düşünme aygıtı" ancak ona eşlik eden ve onun yerine düşünen annenin zihninin varlığında, deneyim içerisinde düşünme yetisini geliştirebilir. (T. Parman).

parçalarının, içinde gizlenen şiddet içerikli yanların açığa çıkması ve analistin içgüdü ve anlatı yetilerinin yaratabileceği karakterlerle karşılaşması desteklenir. Ferro'ya göre, takıntılı oğlanın "Charles Bronson"u ile utangaç doktor kadının "Kill Bill"inin dönüşmek ve zararsız olmak için analitik alanda saldırganlıklarıyla birlikte bulunabilmeleri gerekir.

Ancak Ferro ile yaptığımız uzun söyleşi, kendisinin yürüttüğü klinik deneyler yolunda yalnızca bir durak gibi görünen alan kuramının ötesine uzanıyor. Ferro ezber bozmak* istiyor, hatta kendi ezberini de bozmak istiyor; sarsılmaz gerçekliği sorgulamaya açmak ve daha kışkırtıcı bir hale sokmak için sürekli olarak bilineni bilinmez kılmaya çalışıyor. "Her şeyden önce gökyüzü illa yukarıda mıdır, bir düşünmek gerek, çünkü gökyüzü aynı zamanda aşağıdadır da" (Birinci Bölüm).

Ferro'nun sözlerini dinlerken içimden tuhaf, huzursuz bir duygu geçti hep. Bion'un *Seminerler*'ini okurken ("Kimse benimle tartışmaya girsin istemiyorum, çünkü beni yeniden düşünmek zorunda bırakacak şeyler ileri sürebilirler"¹) hissettiklerimle, *Matrix* filminin başkahramanı Neo'nun vücuduna bağlı kablolarla yabancı bir gerçeklikte uyanışını izlerken hissettiklerimin bir karışımı gibiydi bu duygu.

Geleceği kucaklamak için geçmişten sıyrılmak, bilinmeyen uğruna bilinenden vazgeçmek, üstelik haritasız ve rehbersiz...

Bu kitabın tam anlamıyla bir rehber olmayacağını işte o zaman anladım. Rehberler insana güven verir, oysa yanımda taşıdığım ses kayıtlarında güven ve kararlılık olduğu kadar pek rahatlatıcı olmayan, hatta insanın başını döndüren sınır tanımaz kuşkular da vardı.

Özgürlük korkutucudur. Psikanalizin ve psikanaliz kurumlarının yenilenmesinin arzulanması korkutucudur, özellikle karşınızdaki yenilenmeye, tutuculuğun öğütlediğinden çok daha fazla hoşgörüle yaklaşan bir konuşmacı varsa. İnsan bu durumda hayalindeki sınırların bir hayli ötesine geçme riskiyle karşı karşıya kalır. Aklıma,

* Özgün metinde kullanılan "sparigliare le carte" terimi iki anlam taşımaktadır. Birincisi bir iskambil kartı oyununda çift halinde olan kartları ayırmak anlamında, ikincisi ise avantaj ya da çıkar sağlamak amacıyla alışılmış ve sabit olan düzeni bozmak, belirsizlik yaratmak anlamındadır. (ç. n.)

1 W.R. Bion, *Seminari Tavistock*, İtalyancası Roma: Borla, 2007, s. 64.

“zaten söylenebilecek her şeyi söylemiş olan” Freud’u Freud yapan metinler karşısında oldum olası duyduğum isteksizlik geliyor. Örneğin (bazı meslektaşlarım beni ayıplayabilir ama) bana göre tarihi birer belgeden öte olmayan, *Bilimsel Bir Psikoloji Projesi*’nde öne sürdüğü ilk psiko-nörolojik varsayımlar. Veya zihinsel tembelliğim ya da kısmen çocuksu bir ezberbozan narsisizm ya da görkemli ve elzem de olsa geçmişe ait olduğunu düşündüğüm (bunu alçak sesle dile getiriyorum) için bir türlü sonuna kadar okuyamadığım *Düşlerin Yorumu*. Oysa bugün Glen Gabbard’dır, Thomas Ogden’dir ve Stefano Bolognini’nin derlediği –artık bulunmayan– düşler hakkındaki kitaptır. Ve aynı zamanda tüm açıkyürekliliğiyle ve ancak mesleki birikimini çoktan sağlamlaştırdığını hissedilen birinin sahip olabileceği bir gözükaralıkla, Freud’un bütün yapıtlarının kurumlarının mezarlıklarına gömülmesini öneren Ferro’dur. Bütün yapıtlarını mı? Beni heyecanlandıran az sayıdaki (maalesef...) metni arasında olan *Ricordare, ripetere, rielaborare* [Anımsama, Yineleme, İşleme] ya da *Yas ve Melankoli*’yi bile mi?

Ferro en azından günümüz klinik ve teknik uygulamaları bağlamında, Freud’un işe yararlığını sorguluyor, ki psikanalizin babası sonunda dede olabilsin.²

Bunun üzerine bir anda kendimi Freud’u ya da analiz sırasında sessiz kalmayı savunurken buluyorum (ki çoğu meslektaşına göre seanslarda oldukça konuşkanımdır), bir de baktım, kendimi bir medya psikoloğu gibi değil de analist gibi hissetmemi sağlayan seans başı ve seans sonu ritüellerini savunuyorum.

Mesleğe yeni başlayanların, kendilerini bekleyen bilinmezden daha çok korktukları ve ellerindeki araçlara henüz tam güvenemedikleri için önceki kuşakların tekniğine ve bildiklerine bel bağlayarak kendilerini sağlama almaya çabalamaları belki de bu işin doğasında vardır.

Öte yandan psikanaliz için yaşamsal önem taşıyan, yüzünü geleceğe dönme gereksinimini paylaşan birini bulmanın verdiği mutluluk neredeyse ayaklarımı yerden kesti. Beş yılda bir Freud’un

2 Burada Uluslararası Psikanaliz Birliği’nin (IPA) şimdiki başkanı Stefano Bolognini’nin 2015’te Boston’da düzenlenen IPA kongresinde Freud’u *bir dedeye* dönüştürmenin gerekliliğini vurguladığı konuşmasına gönderme yapıyorum.

öldüğünün iddia edilmesinin nedeni, belki de cenazesini kaldırmamış olmamızdır. Niçin vefat eden sevdiklerimize yaptığımızı yapmayalım? Onları saygıyla anar ve unutmamız ama yaşama onlarsız devam etmeye çalışırız. Önümüze bakarız.

Belki de psikanaliz önde gelen birtakım uluslararası yayınların büyücü-dinci tonlara boyadığı modası geçmiş, büyüleyici bir disiplin değil de modern bir tedavi aracı olarak görülmeye devam edebilir; kendi kendine gönderme yapan kavramlar, kuramsal *ipse dixit*'ler,* kurucu babalara (ve annelere) duyulan belki de gereğinden fazla saygı ve pek çoklarının psikanalizden nefret etmesine neden olan o açık kültürel züppelik gibi eski kötü alışkanlıklarını geride bırakmayı başarır.

Biz analistler –özellikle genç olanlarımız– için yalnızca narsisist ve kimlikle ilgili bir sorun değil bu; bizler için yaptığımız mesleki ve ekonomik yatırımı, bizi emeklilik yaşına sağ salım ulaştıracak şekilde yürütme zorunluluğu da var işin içinde.

Ferro geleceğe uzanan son derece baştan çıkarıcı bir çalışma yöntemi öneriyor.

Ferro'nun psikanaliz anlayışı fena halde “gücün karanlık yüzü”ne benzer: Çekicidir, görünüşte kolaydır ve güçlüdür. Öyle akıl çelicidir ki insanın anında Ferro'nun en sadık izleyicisi olası gelir, öte yandan biraz uzaklaşınca tepki verilir, çünkü deneyim ve sağduyu psikanalizde kestirme yolların işe yaramadığını ve idealleştirmelerin kanatlarının balmumuyla tutturulduğunu öğretir. Ben kendi payıma bu şiddetli çatışmadan üçüncü, diyalektik ve bir o kadar *rahatsız* bir yol bularak çıkabildim. Bazı varsayımların benim insanı ve analitik çifti görme biçimime ne kadar uyduğunu, beni büyüleyen ama bir o kadar da kafamı karıştıran bir anlatı oyunu uğruna, aktarımı yorumlamaktan ya da açıklayıcı yorumlardan ne derece vazgeçebileceğimi kendime sordum ve sormayı sürdüreceğim.

Eminim bu kitabın okurları da tıpkı benim gibi ikna edici pasajlarla karşılaştıklarında, başlarını “evet” dercesine kararlı bir şekilde sallayacakları gibi kimi yerlerde anlatılanları aşırı basit, aşırı radikal ya da aşırı taraflı bularak burun kıvracaklardır.

* “Kanatsız önerme” anlamındaki Latince deyim. (ç. n.)

Ferro'nun taraflı olduğuna şüphe yok. Aktarım yorumlarının kesin ve isabetli, hatta kimi zaman da saldırgan olmasıyla ünlü Klein-sonrası kültürel ortamda büyüyen Ferro için, Bion'un ve ileri sürdüğü gelişmelerin özgürleştirici bir geçiş özelliği taşıdığı anlaşılıyor: En iyi çalışma arkadaşımız olan hasta *üzerine* çalışmaktan hasta *ile* çalışmaya geçiş. Ferro alan yöntemini azami simetri ve işbirliği üzerine kurar, öyle ki bazı okurlar bu yöntemin aşırıya kaçtığını, riskli olduğunu düşünebilir, ona katılmayabilirler. Freudcu kurama yönelttiği eleştiriler de aynı şekilde aşırı bulunabilir.

Ama nasıl ki Freud'u okuyup "unutmak" mümkünse, umarım (ve hatta inanıyorum ki o da bunu istiyor) bir gün Ferro'nun da başına aynısı gelecek; o da yukarı doğru bir adım daha atmamızı sağlayan bir basamağa dönüşecek, hatta daha da iyisi, insan zihninin bilinmezlerine doğru yola çıkan kişisel uzay mekiğimiz için bir fırlatma rampası işlevi görecek.

Luca Nicoli